

GÉPEK, EMBEREK

Régi újságíró barát, akinek sok vonatkozásban lekötöztettségem volt, hívott, segítsen ki, fotózzak a riportjához. Jártuk a megyét, és fényképeztünk alvó erdőt, menekülő tanyát, téiben talicskázó kubikos-csapatot, városi víztorny-alapozást, modern falusi eszpresszót, palotaszépségű tyúkházat és gépjávitó állomást. Előre készült tervek alapján kopogtattunk a felsoroltakhoz. Kérdezőösködtünk, jegyeztünk. A riporthoz nem kell túl mélyre ásni. Néhány adat, s megérzések, az arcok beszéde, a munka látása. Kis ráébredés, kicsi fantázia, kicsi hangulatadagolás, egy-két kép, jó arc, vagy el nem csépejtett mozdulat, s a riport él, beszél, ismeretet nyújt, ha elolvassák. A bútorgyárba is így állítottunk be. Kicsit érdeklődtünk, szétnéztünk, felcsíptünk jól hangzó és mégis igaz számadatokat, s aztán kész. Az újságíró számára. De nemem?...

Puskás Ferkónak egykori nagycsontú sárga lova még a második világháború idején huszároknál szolgált. Aztán Ferkó befogta, hámba szoktatta, kasfarból etette, favödörből itatta. Nem is volt vele baj semmi. Csak amikor a kanász reggelenként megfújta egykori katonai kürtjét, a háború után már a kondának — úgy lehet, a kanász is katonáéknál tanult dallamokat eregetett a rézbe —, a Ferkó lova felkapta a fejét, s lett légyen bármilyen fontos elfoglaltsága, rúgott, vágott, nyerített, kötőféket s istrángot szakított, s ha tehetette, elfutott. Olyan vadul, hogy az hihette az ember, ez legalább kiszalad a világból. Ferkó kínját-baját nem részletezem én a sárgával, hiszen szociográfiafélet szándékozom írni, csak annyit, hogy afféle huszárló tempók szöktek idegimbe nekem is, ahogy ebbe a bútorgyárba régi asztalos emlékeimmel beléptem. Fenyőfaillatok. És politúrok. És meleg enyvek, és asztaloslegények füttye. És hatezres fordulattal sivalkodó áteresztők, fürge cirkulák, hetykén harapdáló marók. Nekem ez annyi mint ex huszárlónak a billentyű nélküli rézkürt szava. Szerettem volna körülzaladni a gyárat, akár a sárga, és kapálózni, vagy egyből lenyelni, megtudni, megemészteni mindent. Tizenöt év óta kezdte ellepni bennem az idevaló emlékeket a közben megélt élmények, gondok, bajok, kinok, törekvések, lezuhanások és újfönt való kapaszkodások pora, szemete.

Így maradtam a gyárban. Belátva, hogy húsz-huszonöt riportnyi idő is kevés ahhoz, hogy mindent apróra, kedvére végigtapogasson az ember. Meg kell merülköznöm a gyári életben, hogy a pórusaimon át is felszívhassam a titkot, az ismeretlent, ami mozgásban tartja az itteni világot. És még egy, ami lehamvadó emlékeparaszaimat lánggra lobbantotta. Két év óta az országban egyedül ez az üzem gyárt külföldiek számára konyhabútort. De milyet!

Azelőtt? Azelőtt katonai őrbódékat, lőszeresládákat, kenyérpalcokat, kocsmaszalokat, hagyományos bútorokat. Azelőtt meg egyszerű fűrésztelep volt itt csupán. Azt megelőzően fatépj üzem a szolnoki papírgyár leányvállalataként. És egyszer, 2 évvel ezelőtt, elkezdtek funderből meg formikából remek, saját tervezésű konyhákat gyártani, olyanokat, hogy a dánok, belgák és franciák jönnek el értük.

Az üzem összlétszáma 860 ember. 739 termelő munkás. 227 nő. 369 fő harminc éven aluli, 58 nyugdíjas, 27 ipari tanuló. Januári átlagkeresetük 1350—1400 Ft. A dolgozók 10%-a a környékből jár az üzembe. Szentes, Kiskunfélegyháza, Gáter, Csanytelek. Gyuláról és távolabbról 15—20 ember. Közlekedési eszközük vonat, busz, kerékpár. A MÁV hivatalnokvonatokat járat a környéken, munkásvonatokat nem. Például Szentesnek külön tisztviselővonatot indít hat-fél hétkor. Külön korai munkásvonat nincs.

1963-ban hozzájárulással 73 fő hagyta el az üzemet, önkényesen 10 fő. 1964-ben

114 ember távozott hozzájárulással, önkényesen 19 ember. Fegyelmi úton 4. A hozzájárulással távozóknak nagy többsége a vidékről bejárókból tevődött össze. Szakmunkásai többségét a város és a környék adja, töredék részét az üzemben képezik. 27 tanulónál többet nem tudnak képezni, mert sem helyük, sem pénzük nincs rá. Egy szakszervezeti jelentés szerint a szakmunkás-utánpótlást a helyi általános iskolákból igyekeznek felszívni. Itt jelentkezőkben nincs is hiány.

1965-ben szakmunkásképző tanfolyamot a vállalat nem indított, mert alacsony volt az üzemem belüli jelentkezők száma. Főleg festő- és kárpitósszakmákra jelentkeztek segéd munkások. 1964-ben két ember szerzett szakmunkás-képesítést magánúton.

Az üzemben 626 olyan ember dolgozik, aki nem az eredeti szakmáját folytatja. Ezek között találunk szabó-, cipész-, cukrász-, kefekötő-, muzsikus-, molnár-, fényképész-, bányászszakmájú embereket. A vállalatnál jelenleg asztalos- és festőszakmákban mutatkozik szakemberhiány. 1964—1965-ben a vállalat célul tűzte ki, hogy érettségizett fiatalembereket vész fel a szakmunkáshiány pótlására. Egyetlen embert sem tudtak a vállalathoz szelídíteni.

A fenyő 30—40 év alatt válik bútorrá. Tavasz első meleg napjára felnyílnak a fenyőtobozok. A szárnas magvak újjakra indulnak. Repülnek, lehetőleg szülőanyjuktól távol, hogyha éltető talajra lelnek majdani magasságuknak, lombjuknak tágas tereket nyerjenek. Azután nőnek. Erdészek méregetik őket, ágaikat nyesik, jámbor szelek és halk fűrészek igazgatják. Őzek fülelnek alattuk, fácánok ülnek vállaikon, s egyszer csak leterítik őket villogó fogú motoros fűrészek. Nagy jajjal zuhannak a földre, büszkén viselt örökzöldjeiket siető és éles balták harapják le róluk. Előrekészült vályúkon csúsznak le a szelíd folyóparkokra, ahol tutajokká pászítja gyantás testüket az értők keze. Falánk gáterek szelik őket gép alá kívánczó engedelmes deszkákká. Aztán magas máglyákban ülnek, ahol megszáradnak, nem vemednek. Innét sorakoznak a gyár felszabó műhelybe.

Fehér fejű öreg, akivel otthonában ülve érthetek szót, régi újságokat szed elő.
(Fotokópiájukat lásd műmelléklet I., II.)

— Sokszor megszidnak a fiatalok, hogy mi, öregek, már csak kussolunk. Örök félelem az életünk. Kérem szépen, minket úgy megijesztett az élet, hogy már halálunkig nem áll ki tagjainkból a reszketés. Valaki csak betűzze meg ezeket a lapokat, nem munkások, papok írták. Én 16 éves voltam akkor, apámmal és négy bátyámmal munkanélküli. A háborús évek löktek valamit rajtunk. Gondolhatja, mennyire ordíthatott itt a nyomor, ha ilyen sokat kénytelenek voltak leírni belőle. Ha én ezt megemlítem, a mai fiatal erre int. Propaganda. Elég legyen belőle. Minket sem fürdetnek tejben, vajban. Igaz. Látom, hogy különösen az asszonynépeknek nem jut még nálunk elég munka. A férfinak mér jut. Abból inkább hiány van. Persze egy-két asszonyokat dolgoztató üzem még elkelne a városban. Van is rá terv. Én nem csinálók propagandát. Ki hallgatna énám? Az enyém most is az, hogy fogjuk, vigyünk, húzzuk, vonjuk. Itt az anyagtéren rakosgatom a deszkákat. Felmáglyázzuk a nedvesét, gép alá pásztorítjuk a szárazát. Olyant álmomban sem érzek, hogy én már kijárjak ebből a munkából. Hatvan felé közeledő ember összefelé megy szépen. Aki nem akar fiatalon meghalni, az megöregszik. Az embernek csak ez a két útja van. De a hétvégétől már nem félek, hogy hátha fölmondanak. Abban bizonyos vagyok, hogy nem mondanak föl. De még annak sem, akinek már nagyon ki kellene adják az útilaput. Sok a haszontalan ember. Aki csak szédeleg, két fillért nem érdemel a munkája. Fizetéskor meg morog, rövid a pénz. Ha szólók, igaz, nincs rám bízva, hogy szóljak, meg hogy propagandázzak, én nem tartozok sehová sem, de elfordult, hogy nem álltam meg szó nélkül. Nem érdemes szólni. Leszidják érte az embert. Hogy a kend anyja istenit, mit avatkozik kend ebbe? Hát jobb is nem avatkozni, mert nem az én dolgom. Csak úgy néha feltápáskodik bennem a fájás meg a félelem, meg sok minden, hogy hová jutunk, ha így csináljuk.

— Maga szerint honnét veszik az emberek a bátorságot például a lógásra?

— Honnét? Onnét, hogyhát nem félnék. A kapun ott a tábla, hogy munkásokfölvétel nincs. Mármost, aki akkor munkát kapott, az úgy meglapult, hogy még az édesanyját is feláldozta volna, csak maradhasson a zsákolóban, vagy akár udvar-söpörgetőnek. Most nem fél senki. Még nekik áll följobb. Ha több kettőnél, odébb állnak. Mindenütt keresik az embert. Meg azután én úgy látom, hogy más szemmel nézik az emberek a világot. Bizonyos, hogy 16—20 éves legénykék többet tudnak manapság, mint mi 40 éves korunkban. Ismerik a motorokat, kottából muzsikálnak, a világűrbeli dolgokról társalognak, nyakbanhordós rádióval állnak a

főtér sarkán, tökmagot rágnak, s azt hiszik, nagyon rossz soruk van, mert Csongrádon kell dolgozniok. Sokat vitatkozom én a velem korosokkal, hogy lehet, talán nekünk kicsi az igényünk. Lehet, hogy a mostani fiataloknak már nem elég a jó étel, a biztos pénz, meg a folt nélküli ruha. Ezt már én nem értem meg. Mibenünk talán több volt az állat, mint az ember. Ha kérdeznék, hogy násülés előtt milyen szép emlékeim vannak, hát mit mondhatnék. Amit egy tehén mond. Ha jóllakhattam, ha kedvesre tele rakhattam a bődöm, boldog voltam. Ma erről nem lehet beszélni, körülrohógnének, ha valakinek azt mondhatnám, hogy örüljön, hogy jóllakhat. Körülrohógnének? Meg is vernének érte. Megy a világ. Mi meg csak hézzük, mint a Tiszát. Jön fentről, messziről. Egy pillanatra elballag a szemünk előtt. Visz valamit. Siet vele. Látjuk egy ideig. Aztán elvesz a szemünk elől. Allunk a parton. Csodáljuk.

A szabászoknál több ezer hosszúságon vágnak a célok és a deszkák szabványainak megfelelően, hogy hulladék se legyen, de a megrendelést is milliméternyi pontossággal teljesítik. A szakmunkás a művezetőhöz befutó kívánalmat ráméri a kiválasztott anyagra. Beállítja a gépet, és indul a keresztiszabás. A gépmunkással sietek szót váltani, amíg a hagyományos széria asztallábaiknak való anyagot megválasztják. Nem nagyon ér rá beszélni. Az első darabnál ráhúzza a fűrész, amely úgy szeli az anyagot, mintha aludtjében járna. A fűrészről 10 centiméteres átmérőjű gégecső húzza el a faport s a levegő mégis teli van finom lepedékkel, amely beföd mindent, akár öreg malmok lisztpora. Kabátja ujjait rojtosra rágja a szőrös, mindenbe beleakadózó deszka. Szíjnyaklón nehéz ponyvakötény lóg előtte. Ruhája zugaiban ül a fapor. Füle mögött ceruza. Gépétől nem mozdul el. Segéd-munkások csúsztatják keze alá az anyagot. Fél mozdulatot sem tesz haszontalanul. Vajon álmában, vagy otthon a családban használja-e ezeket a mozdulatokat? Be nyúl a gép karjáért, ráereszti az anyagra, visszataszítja azzal a gyorsasággal, ahogy Panni robogók beugrasztó karját szokták kezelni az emberek. Bal kézzel a kocsi csapja a levágott részt, tenyerével a többihez igazítja a végét. Inkább csak üti, mert ideje nincs a cirógatásra. A kocsin úgy áll a levágott fenyőhalom, mint jó kőműves keze után a téglafal. Zsinórban és vízimértékben. Pedig annak a kocsinak mindegy, hogy 5—10 cm-es eltolódásokkal ülnek-e rajta az anyagok. De ez a rend.

Háromszólamú sziréna bődül ebédre. A hangok betörnek ebbe a nagyzinatú műhelybe is. A szögre akasztott karórán egymásra másztak a mutatók. Dél van. Nem áll meg. Két sor híja, hogy teli legyen a kocsi. Más gépekből a gözduda hangjára kiapad az erő. Itt meg kell lenni a hiányzó két sornak. A segéd-munkások adogatják kéz alá a pallót. Öt percel 12 után megáll. Terpentinnel mos kezét. Fűrészporban törli le. Aztán csap alatt szappanoz. Felül egy halom deszkára, kinyitja kiszolgált aktatáskáját, bicskája zugából kiveri a fűrészport. Kenyerét oda-szorítja a disznófőaszajhoz. Rág. Cipőjét nézi, míg megkérdi tőlem:

- Ne csináljak egy katonát? — S kezével odakínál felém.
- Van jegyem az üzemi konyhára.
- Nem rossz. Én is ott szoktam ebédelni, de így disznóvágások idején, hogy az idő is gyenge, hát pusztítani kell a hazait, mert ha én nem eszem meg, meg-eszi a fene. A feleségem nem szereti, a gyerek meg még kicsi hozzá.
- A felesége dolgozik?
- Gittelő a szellőzőműveknél.
- Hogy keres.
- Volt már, hogy többet hozott haza mint én. Igaz, akkor beteges voltam.
- Mióta fűrészelsz itt?
- Lassan két éve.
- Azelőtt?
- Kubikoltam. Apámmal jártam. Főleg ártéri, vízi munkákban voltunk, de lassan múzeumba megy már a talicska is. Meg a kubikos. Akkora dózerek dűrják manapság a földet, hogy azzal az isten kubikoscsapata nem versenyez.
- Gondolja, hogy kimúlhat a talicska?
- Kisebb, motyogó munkákra biztosan megmarad, de hát hogy Tiszát rekesz-szenek vele, mint régen, olyan már nem lesz többet. Lehet, hogy a talicska is örök kategória. Valahol olvastam, talán az Élet és Tudományban, hogy a kalapács meg a harapófog ötezer évvel ezelőtt is megvolt a rómaiaknál. Még a formája is olyan volt, mint a mostaniaknak. Ismerték azok a szöget is. Gondolom, a szerszámokban is lehetnek örök kategóriák, hogy a filozófia tanítja.
- Foglalkozik filozófiával?

— Én az ideológiai továbbképzésben a filozófián vagyok.
— Ne lepődjön meg, minek az magának?
— Megmondom én. A kíváncsiság hajtott oda. Mindenféle alap- meg közép-
fokot elvégeztem már. Minek rágcsgáljam előlről. A filozófiát meg csak kerülget-
tem, mint macska a forró kását. Úgy a szó maga sokszor előjött a kubikon is. De
hogy mit kell alatta érteni, azt mindenki csak tapogatta. Egyszóval, hogy a mi faj-
tánk is megértés, senki sem tudta jól megmondani. Pedig volt a bandánkban igen
próbált okos ember is. Nem egy. Aztán, hogy kezdtek a filozófia szakot, én azt
mondtam, belekóstolok. Legalább megtudom, 35 éves fejjel, amit a bandámban
50 ember sem tudott megdefiniálni. Nem akarok én ebből kenyeret enni. De a
kíváncsiság sok mindenre ráhajlíja az embert.

A keresztszabóktól a szalagfűrészek alá sorakoznak az anyagok. Szalagfűrész-
szek, párosirkulák, körfűrészek között veszik majd nem végleges méretüket a kü-
lönböző rendeltetésű darabok. Itt olyan zaj van, hogy lehetetlen a beszéd. Csak
nézni lehet. Ha beszélni kezdek az emberekkel, megakad a munka. A gép üresen
fut. És az idő. A teljesítményre vigyáznunk kell. Asszonynepek is fűrészelnék itt.
Asszonynak való kicsi szalagfűrészrel, rövid darabokat. Lábukat éppúgy neki-
fesztik az állásnak, mint a férfiak. Nem nagyon tekintenek el munkájuktól. Hiába
minden védőburkolat, egy véletlen mozdulat, folyik a vér, kiírás, kiesés, bo-
nyodalom.

A felfűrészelt alkatrészek tornyos garmadákból ülnek a tolókoszidon. Szem-
nek is szépek ezek a fenyővégek, a rajzos szálfák. Minden gépnél két rakomány
gyülekezik. Az egyikben az ép darabok, a másikkban a hibásak. Amelyekben kieső
görcsök vagy repedésre hajlamos csomók vannak. Ezek asszonyok által irányított
lyukfűrők alá kerülnek. Itt elfúrják a ronda csomót, s a másik gépnél már ütik is
helyükre a dugót. Szemfényvesztő gyorsasággal megy ez a munka. Egy perc alatt
húsz szépségflastromszerű szelíd fenyődugó kerül a hibás, vörös görcsök helyébe.
A mozdulatok kiszámítottak. Bal kézzel a párolgó nyves badellába dugómerítés.
Ballal a lyuk fölé. Egyetlen kiszámított tolóütéssel színtest buggyan a folt a lyuk-
ban. Nyolc óra alatt több ezer folt megjavul. Energikus mozdulatok kellene ide.
A lyukfűrők kétkézre fogva tartják gép alá az anyagot. Az ítélet is, a mozdulat
is határozott. Nincs sok simogatás. Csomós vagy, ki veled!

Egy szépitgető asszonnyal szót váltok, míg elfogyott fűrnivalója helyére új
rakományt vonszol az anyagmozgató.

— Mióta?
— Két éve.
— Azelőtt?
— Nem dolgoztam.
— Hogy került ide?
— Csongrádra jöttem férjhez.
— Kereset?
— Hatvanöt-hetven forint.
— Szokott-e az ujjára ütni?
— Eleinte. Az első fél évben két körmöt is elrúgtam. Most már haragudnék
a kalapácsra, ha oda ütne, ahová nem kell. Nem szabad neki.
— Az ember hol dolgozik?
— Más vállalatnál.
— Mikor beszélhetünk?
— Ne haragudjon, nem sok beszédünk van egymással.
— Hátha.
— Sose lehet tudni.
— Tolakodásnak venné, ha elmennék?...
— De ne máma!
— Ma mit csinál otthon?
— Leseprúzóm az utcafronti falat.
— Holnap?
— Jó.

Arcukon is látom, hogy vártak. Meg az asztalterítón, az anyós tiszta kötényén,
a férj frissen borotvált állán. A férj szimpatikus, erős kezű vasas. Amilyenek
plakátfestők ábrázolták az öntudatos munkást. Pedig gondolom, nem róla mintáz-
ták az öt éves tervkölcson munkásfiguráját.

— Mivel foglalkozik?
— Most éppen fusizok. Muszáj. Mi még fiatalok vagyunk. Semmink sincs.

— Lakatos?
 — Géplakatos.
 — Mit tud fuszni?
 — Éppen egy benzínmotort javítok maszek kertésznek. Szeretem is csinálni, meg hát a pénzmag is érdekel. De ha nem haragszik, én le is lépek, mert nem haladok. Maga nem én miattam jött. — Nevet, fehér a foga.
 — Hát tessék — tárja szét kezét a fiatalasszony —, kérdezzen. Azért jött, nem?
 — Igen. Kérdezem. Milyen álmai voltak lánykorában? Mielőtt a férjnekvalót megismerte.
 — Különösebb nem lehetett.
 — Azt képzelte 16 éves korában, hogy csomót fúr majd hónapról hónapra a bútorgyárban?
 — Miért? Rossz munka? Vagy csúnya, alávaló?
 — Nem. Minden munka szép, ha megszereti az ember benne a szépet.
 — Én nagy bolondja vagyok a szépek. A szép ruhát, lakást, filmet, könyvet, verset nagyon szeretem.
 — Ma is olvas verseket?
 — Nemcsak olvasok, de a rádióműsorban direkt vadászok rá, hogy hallhassam.
 — Hogy kapott rá a versre?
 — Még az iskolában. Apácák tanítottak. Adyról azt mondták, hogy a legisten-
 teienebb költő. Felhívták rá a figyelmemet. Egyik osztálytársam, akinek orvos volt a papája, elhozta Ady összes verseit. Rögtön nekiestem. Ami tetszett, azt kiírkáltam, megtanultam. Húsz versét is betanultam egy hónap alatt.
 — S melyik tetszett a legjobban?
 — Szamárság, de elmondom. Párisban járt az ősz című verséért a lábam is kitértem.
 — Nem értem.
 — Gyerekpajtásaim szerettek nálunk játszani. Nagy udvarunk volt. Sokszor körbe ültettem őket, verseltem nekik. Amikor Adynak ez a verse kezembe került, ájult voltam a szépségétől. Ahogy virágillattól elszedül az ember. Szóltam a gyerekeknek, hogy szavalok nekik olyan szép verset mindjárt, amilyen csak az imádság tud lenni. Felmentem a garádicsra. Gondoltam, ezt csak magasból szabad elmondani. Mondtam. Amikor odaértem: züm, züm, a harmadik versszak utolsó előtti sorához, a gyerekek elkezdtek kórusban kacagni. Megzavarodtam. Bántóan nevettek, és felkiáltottak: ez neked szép? Dühös lettem. Igenis szép. Gyönyörű. Bolondok, nem értitek! Csúnya, csúnya, kiáltották. Toporzékoltam. Igenis szép. A világ legszebb verse. Nem értem el semmit érveimmel. Pucoljatok haza, hülyék! Nem siettek. Még jobban vihogtak, hemperegtek a földön. Sirtam. Nem hiszitek el, hogy szép? Nem! Nem szép, kiáltották. És ha leugrok innét, elhiszitek? Akkor el! És leugrottam! Eltört a lábam.
 — Azután elhitték?
 — Máig is hiszik.
 — Van olyan vers, amiért ma is leugrana?
 — Lassan benő a fejem lágya, de a szép, ma is szép. Szeretem a szép verseket meg a muzsikát. Nem vagyunk mi zeneileg műveltek, meg irodalmilag sem, de szoktunk kortyolgatni a szépből. Mert az azért van, hogy gyönyörködjön benne az ember. Szegény az, aki nem ismeri fel valamiben a szépet. Maga azt látja, hogy verjük a dugókat, csupa enyv a kezünk, a környezetünk, sietünk, hogy... Én nem tudom, ki mint van vele, de nekem ezek a gépek mindenféle muzsikát elővarázsolnak. Az áteresztő úgy dörömböl, mint nagybögők Szmétana hazájában. A páros cirkulák pikulaszólókat utánóznak, néha úgy érzem: a János vitézből. Mikor minden gép zuhog, egész orgonaverseny zúdul ki a zsinatból. Az uram azt mondja, szeretek képzelődni. Hát szeretek, persze. Gyerekkoromban is így voltam. Én sose unatkoztam, mert mindenbe beleképzeltem valamit, ami szép. A libapász-torságba is. Persze gyerekségeket. Ha fújt a szél, és bólogattak a fák, azt képzeltem, hogy beszélgetnek. Magamban voltam. Még azt is tisztán hallottam, amiről szó esett közöttük. Most is, ahogy külföldnek szállítjuk ezeket a gyönyörű konyhákat, elképzelem, milyen fiatalasszonyok illenek közéjük. Szépek, finom lelkűek, szeszélyesek, sírósak, kikapósak, urokat szeretők, bajok között vergődők, belenyugvók, boldogok és boldogtalanok. Szeretnék belopakodni hozzájuk. Képzletben meg is teszem sokszor. Én képzletben mindenütt jártam már, és mindent megértem. Kielégítettem kíváncsiságát? Miről beszéljek még? Most már egészen belejöttem.

A sziszegő fűrészcsonda közül habfehér folyamként vándorol az anyag a gyalusok és marósok termei felé. Az áteresztők magas hangon zúgatják át hengereik között az engedelmes fenyőt. A gépek nagy fordulatszámra fontos, hogy ne szálkázzák föl az anyagot. Itt végleges vastagságot és szélességet nyernek a munkadarabok. Mindenütt vastos elszívó csövek. Egy-egy műhely mennyezete némi beleképzeléssel olyan, akár valami százkarú polip. Kecesen ráhajolnak a karok a gépekre. Onnét közös ülepitőbe rántják az ártalmas faport. Az elszívásra és szellőztetésre a hasznos munkára fordított energiának egyharmadát számítják. A gyalusok között már duruzsolnak a csapozó, fogazó gépek. Végtelen falánk masinák. Tovább tart beléjük rakni az anyagot, mint ameddig ők a kívánt műveleteket elvégzik rajta. Mintha lehetne valamit újítani ezen a gépen. Kértem is a kezelőjét.

— Igen. Lehetne. Egy perc berakás, egy perc kiszedés, s a művelet fél percig tart csupán.

— És?

— Akartam. Megcsináltam az újítást rá, de az idén új gép kerül be helyette, amelyik folyamatosan szedi fel és adja le az anyagot. Ez már öreg csotrogány. Ötéves. Nem érdemes vele kinlődni.

— Öt év nem nagy idő, még a festék is egészen új rajta.

— Az igaz, ez a látszat. De a faipar hamar kinövi a gépeket.

A műhelyekbe szürke zsulugáteres dobozok okádják be a meleget. Ahol vonalukba ér az ember, ott tisztá, langyos levegővel cirógat meg egy láthatatlan sugár. Megkívánom megismerni azt az embert, aki valahol csöndben, számomra észrevétlenül felszabadítja és ránk árasztja a hőt, amiben ingujjra vetkőzve dolgozhatunk.

Muzsikus. Primás volt. Az emberek azt tartják róla, hogy az igazi muzsikát ő hozta Csongrádra. Addig a bandák csak ricsajoztak, zajt csaptak. Ő tanította meg a csongrádiakat arra, hogy mi a hegedű, a nóta, a dal. Most fűt. Kiszuperált, kerék nélküli vasúti mozdonyból adja a meleget a műhelyeknek. Az élet végtelenül összekarmolászta az arcát a primásnak. Fajtája-e a ráncosoknak, vagy az éjszakai munka mart bele, nem kérdezem tőle. Riasztóan ráncos az öreg. Fűt. Bámulja a parazsat meg a feszmérőt. Magától nem beszél. Odakünt püspöklilába megy át a hólepte este. Jó behúzódni a kazánházba. Egyedül van ezzel a rengeteg lábatlan jószággal. Gyenge lámpa ég a feje fölött. Felülről esik fejere a fény. Orra árnyéka lecsüng mellére, elidőzik majdnem új, világosszürke pufajkáján. Mostani sorsát egy pillanatra — mit össze tud képzelődni az ember! — szimbólumnak érzem. Most is fűt. Egész életében fűtött. Szíveket.

— Miért fűt?

— Hogy meleg legyen! — Nevet! Ráncai más redőkbe rándulnak. Törődött-fekete szemében jószággal vegyes melankólia. — Meg pénzért. Valamiből élnem kell, ha lopni nem merek járni, koldulni meg szégyenlős vagyok.

— Miért nem muzsikál?

Sóhajt, de nevet hozzá. Lapáttal nyitja ki a tűzszekrény ajtaját, belekotor a parázsba, „megdobja” a kazánt.

— Mert nem kell.

— Nem értem. Mióta itt vagyok, a vendéglőkből mindig hallom a muzsikaszót.

— De melyet? Modern zenét. Én cigányprimás voltam. A modern zenekarokban a dobok, a szaxofonok, a berregők elnyomják a hegedűt. Nem kell. Modern, trappolós zene kell. Ricsaj. Ritmus. Primás voltam én, kérem. Bándám volt. Meglúrt csibának lenni, s hallgatni a csörömpölést? Nekem ez nem muzsika. S főleg nem úgy, hogy nem én adom meg a hangot. Lehettem volna dobos vagy bőgős: ebben a mostani zenekarban. Inkább fűtök. Iskolázott primás vagyok. Szegeden születtem, zenébe is ott jártam. Csongrádra én hoztam az első Dankó-nótát. Azt, hogy Irom levelemet Balog Máriának. Kérem szépen, akkoriban, a húszas években nagyon kellett itt a muzsika. Örökké a torkunkban lakott a bánat. Éhen forogtak föl az emberek. Muzsikaszó kellett. Ha most annyi forintom lenne, ahányszor eldaloltam, hogy Magas a kaszárnya, száz szoba van benne, de az én bánatom mégsem fér el benne, mégsem fér el benne. Volt bánat. Nekem szomorú, vénségemre ütötte ki kezemből a hegedűt az élet. Kit okolhatok velem? Senki sem bűnös ebben. Átlépett rajtam a kor, a kívánalom. Én ezt belátom, iskolázott ember vagyok. De nekem szomorú. Persze, ha rá gondolok, sokszor muzsikáltam én úgy toporzékolós vidám nótákat, hogy majd megölt a bánat. A gyerekmek feküdt halva. Muzsikáltam. Nem azért, mintha én nem lettem volna érző ember. Pénz kellett. Vidám nótákért fizettek. Kit érdekelt az én bajom. Húztam. Otthon halva feküdt a gyerek.

TÓTH BÉLA

(Folytatjuk.)